

HÜSEYİN CÖNTÜRK VE YENİ ELEŞTİRİ

Dr. Esmâ Dumanlı KADIZADE*

ÖZ: Hüseyin Cöntürk, etkin bir eleştiri için başlıca şartın sistemli bir eleştiri dili kurmak olduğunu, bunun için de hangi ölçütlerin temel alınması gerektiğini kuramsal açılardan sorgular. Cöntürk, eserlerinde görülen yeni eleştirinin etkisi ile Ataç'tan beri süre gelen izlenimci / öznel eleştirinin en güçlü karşıtı olmuştur. Cöntürk'ün eleştirmen kişiliğinden yola çıkılarak düzenlenen bu çalışmada, Yeni eleştiri kuramı sorgulanmıştır. Türkiye'de önce kuramını ortaya koyup sonra eleştirisini yapan Hüseyin Cöntürk'ün eserleri göz önünde bulundurularak, yeni eleştiri anlayışı tespit edilmiştir. Bu yönüyle metin odaklı bir çalışma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni eleştiri, Hüseyin Cöntürk, Empresyonist eleştiri, Nurullah Ataç, edebî metin.

Hüseyin Cöntürk and New Criticism

ABSTRACT: Hüseyin Cöntürk proposes the fact that forming a language of criticism is the foundation of criticism for effective criticism. He furthermore and argues the principals and parameters of criticism on the basis of theoretical framework. With the effects of new criticism, observed in his works, Cöntürk opposes the impressionist/subjective criticism which lasted till the Ataç's time. In this study, 'New criticism' has been investigated by means of Cöntürk's character as a critic. Hüseyin Cöntürk whose works of art has been taken into consideration to find out the effects of 'new criticism' in Turkey, who had built his theory and applied this in his, works consequently. A text oriented study is presented.

Key Words: New criticism, Hüseyin Cöntürk, impressionist criticism, Nurullah Ataç, literary text.

“Bütün duran ve geriye bakan eğilimlere karşıyız, başka türlü olamaz. Diyoruz ki, eski zevki sürdürenler, görünen bir tehlikedir, yeniye benimser görünen statükocular ise gizli bir tehlikedir. Bu ikinci kümedeki yazar ve eleştirmenler, gerçek okuyucunun umudunu boşa çıkaran, bu gidişle de boşa çıkara-

* Çukurova Üni. esmakadizade@yahoo.com

cak olan bir tutum içindedirler.(...) Yenici görünüp de yeniye egemen kılmayanların onu başarılı kılmayanların edebiyatımızı temsil gücü, onu yaşatma erdemi bulunamaz.”

(Yordam, Nu. 8 Ağustos 1966)

Hüseyin Cöntürk, ilk yazılarını 1955-1957 yılları arasında çeşitli edebiyat dergilerinde yayımlayarak başladığı yazı hayatına, 1958'den 1964'e kadar *Eleştirmeden Önce* (1958), *Çağının Şairi* (1960), *Turgut Uyar* (1961-Asım Bezirci'nin Edip Cansever incelemesi ile birlikte), *Günlerin Getirdiği Götürdüğü* (1962-Asım Bezirci ile birlikte), *Behçet Necatigil ve Edip Cansever Üstüne* (1964) adlı eserleri ayrıca bu eserlerinin yanı sıra dergilerde kalmış yazıları ve hipertekstleri eleştirmenin ölümünden sonra *Çağının Eleştirisi* adlı iki ciltlik eserde toplanarak yayımlanmıştır.

Türkiye'de önce kuramını ortaya koyan, sonra eleştirisini yazan Hüseyin Cöntürk'ün, eleştiri anlayışı genel olarak iki temele dayanmaktadır. Birincisi, eleştirin edebî metin üzerine kurulan bir üst dil oluşudur. İkincisi ise, metnin anlamının dış ölçülere dayanmadan kendi içinde belirlenmesidir. Eleştirmen, etkin bir eleştiri için başlıca şartın sistemli bir eleştiri dili kurmak olduğunu söylemiştir. Bunun için hangi ölçütlerin temel alınması gerektiğini kuramsal açıdan sorgulayan Cöntürk, Ataç'tan beri süre gelen izlenimci/ öznel eleştirin en güçlü karşıtı olmuştur. “Yeni Eleştiri” kuramını batıdan alarak, uygulamayı kendisinin gerçekleştirdiği eleştirilerinde metni çok iyi algılamış, değişik teknikler üreterek, bu alanda kendisinden sonra gelen genç eleştirmenlere de yol gösterici olmuştur.

A-Yeni Eleştiri ve Tanımlamalar

İngiltere ve Amerika'da 1920'lerden 1970'lere kadar süren “Yeni Eleştiri” akımının, takipçisi olan Cöntürk; Eliot, Richards, Wellek, Warren Beardsley, Wimsatt gibi eleştirmenlerden etkilenir. Metnin toplumsal, ideolojik ve tarihsel bağlamda yorumlanmasına karşı olan Yeni eleştiri sadece metinden, metnin kendi iç ilişkilerinden yola çıkar. “Bizce asıl önemli olan metindir. Onun çözümlenmesinde semantik, dilbilim ve gramerden, yaşamakta olduğumuz dilden, edebiyat yapıtlarından, kültürü yapan her şeyden yararlarıdır. Yararlanabilirsek yazarın kişisel durumlarından da yararlarıdır, ama bunlar çokluk metne dönük olmadıklarından bizi ilgilendirmez.” (Cöntürk 2006: 66). Anlamın anlamı hiç sorgulanmasa da Cöntürk'ün, beğenilerin çeşitliliğinin, metni zenginleştirdiğini söylemesi, onun kuramsal boyutta tutucu olmadığını gösterir.

Sanat eserinin yalnız kendi öğeleriyle değerlendirme anlayışına dayanan Amerikan Biçimciliği adıyla 1930'larda başlayan Yeni eleştiri, 1950'lere kadar etkinliğini sürdürür.

Yeni eleştiri, kendinden önceki edebiyat ve eleştiri anlayışına bir tepki olarak doğar. Yansıtmacılara, anlatımcılara göre sanat eseri bizlere yazıldıkları dönem ve insanın dünyası hakkında bazı gerçekleri sunarlar. Anlatımcılara göre bu gerçeklerden ziyade, sanatçının değeri ön plandadır. Çünkü okur bütün bunları üstün yetenekli kişiler sayesinde görme imkânı bulur. Edebiyata, sürekli başka alanlardan bakan anlatımcılar, eserin kendine yönelip, onu değerlendirmek yerine, yazarın yaşam öyküsüne, eserin yazıldığı tarihi ve toplumsal koşullara, eserin iletilerine bakarlar.

Yeni eleştiri'nin temelleri İngiltere'de I. A. Richards ve T.S.Eliot tarafından atılır. "Edebiyatı ahlâkî ve toplumsal sorunlardan soyutlayan ve değerini okurda uyandırdığı zengin ve ahenkli bir yaşantıda bulan" I. A. Richards ile "şiiirî şiir olarak okumak gerektiğini" belirten T. S. Eliot, bu düşünceleriyle edebî metni ön plana çıkarırlar (Moran 2002: 160).

T.S.Eliot, "edebî eserlerin objektif bir yaklaşımla incelenmesinin sonucu olan değerler ve normlar sisteminin, edebiyat teorisinin eleştirideki fonksiyonuna inanır. Eliot'a göre bir eleştirmenin en önemli görevi, organik bir bütün, bir değerler hiyerarşisi olan bir sanat eserini objektif bir şekilde incelemek, önce onu en ince ayrıntılarına kadar tahlil etmek, eserin özünü oluşturan perspektifi ortaya çıkarmak"tır (Kantarcıoğlu 2007).

Modern eleştirinin en belirgin yönü şiirde ussal çatıya, bir mantık düzenine verdiği önemdir. Yvor Winters, Allen Tate, Leavis, Ransom, Blackmur gibi belli başlı İngiliz, Amerikan eleştirmenleri, "Ozanın duygularını düzene sokan o duygulara anlam kazandıran bir nesnel öğeyi, gerçek şiirin en başta gelen özelliği saymakla aşağı yukarı Eliot'la birleştirirler."(Göktürk 1963: 142). Brooks da, "şiiirî şiir kılan yapı" (Aksoy 1996) ile ilgilenir. Nesnel öğe şiirin yapısında saklıysa eleştirmen dikkatini bu yapıya yöneltecektir. İngiltere'de hazırlık safhasını oluştursa da yeni eleştiri Amerika'da benimsenmiş ve etkili olmuştur. Rene Wellek, Austin Warren de *Edebiyat Kuramı* adlı kitaplarında "Şiirin muhtemel birçok işlevi vardır. Onun ilk ve esas işlevi kendi tabiatına sadık kalmaktır." (Wellek-Warren 2005: 23) der.

Yeni eleştiri'ye göre edebî eser, yazıldığı döneminden, yazarından bağımsız bir sistemdir. Bu kapalı dilsel düzen, organik bir varlık ya da birlikteliktir. Warren ve Wellek'e göre, çeşitli tabakalardan oluşan sanat, bu tabakalara ait öğelerin (sesler, anlam birlikleri, temalar, kişiler vb.) mükemmel bir şekilde kaynaşp, birleşmesinden oluşan bir bütündür.

B-“Yeni Eleştiri” ve Eserin Yapı Bakımından İncelenmesi

Yeni eleştiriciler için önemli olan hangi öğelerin bulunduğu değil bunların ne gibi işleve sahip olduğudur.

“Sanat eserinin kendine özgü bir işlevi vardır ki bu da estetik yaşantı uyandırmaktadır. Estetik yaşantının bir değeri vardır ve eserin kendisinde, bu yaşantıyı meydana getiren bazı yapısal nitelikler mevcuttur. Bir yapının sanat eseri olabilmesi belli bir yapıya sahip olmasına bağlıdır.” (Moran 2002: 174).

Yeni eleştirmenler yapı üzerinde dururken estetik kuramlarından faydalanmışlardır; bunlardan en önemlisi, “şiiresel bütünlük, iç tutarlılık ve uyum konularına önem veren düş kuramına dayalı Kant ve Coleridge estetiği’dir.” (Uslu 1993: 34).

“Sanat yapının yapısında ‘gerçekleştirilmeyi benden bekleyen’ bir görev niteliği bulunur. Bu görevi ben her zaman eksik olarak gerçekleştiririm; ama eksikliğine karşın tüm öbür bilgi nesnelerinde olduğu gibi geriye belli bir “belirleyici yapı” kalacaktır.” (Wellek-Warren 1982: 201).

Yeni eleştirmen bu yapıyı çeşitli katmanlara ayırır. Leavis’in uygulamalarıyla başlayan Pratik Eleştiri ve Yakın Okuma adı verilen yöntemlerin geliştirilmesiyle edebî eserin yapısı incelenir.

“Edebî eserin kutsallığını reddeden, pratik eleştiri onun derin anlamına ulaşmak için parçalamakta, tarihsel ve kültürel bağlamından koparmaktadır. Eserin içerdiği fikrî dayanaklar eserin değerini arttırıcı ya da azaltıcı etki yapmıyor varsayılır. Pratik eleştiri, yeni eleştirinin tekniklerinden biridir. Yakın Okuma, ayrıntılı analitik okuma anlamındadır. Herhangi bir eserin herhangi bir parçasının tek başına da incelenebilir ve anlaşılabilir olduğu varsayılır. Şiirin örgüsünü teknik bazı terimler aracılığıyla inceler. İroni, nükte, paradoks, çok anlamlılık bunlardan bazılarıdır.” (Ünal 2010: 283-293).

Eliot da, Batı’da edebiyat teorisine mal olan teknikler geliştirmiştir. Bu teknikler Yeni eleştirinin sorunsallarını çözümlenmek açısından önemlidir. “Objektif karşılık, Dramatik Monolog, Ortak Şuur ve Mito-poetik” (Kantarcioglu 2007) gibi teknikler, eserin evrensel kalıplarla yansıtılarak, ortak duyguların objektif olarak değerlendirilmesini sağlar. Böylece eleştirmen organik bir bütün olan sanat eserini bütün detaylarıyla tahlil edip, eserin özünü yakalamayı başarır.

Cöntürk’e göre bir eleştirmenin edebiyat zevkinin olması gerekir ki, o da bilgiyle, yaşayışla ve sezgiyle kazanılabilecek bir niteliktir. Be-

ğeni gücü, tıpkı şiir yazma gücü gibidir. Ancak şiirin estetik ölçütlerin dışında çözümlenmesinin, anlam bilimsel ölçütlerin uygulanmasının gerekliliğini kuramsal yazılarında açıklayan eleştirmen; yeterli teknik bilgiye sahip olduğu için, edebî metni çözümlleyen, değerlendiren ve değerlendirmeye uygun içselleştirmeyi gerçekleştiren eleştirinin yapısını da kendisi kurmuştur.

C-“Yeni Eleştiri”de Biçim-İçerik Tartışmaları

Tanımlar, doğal olarak, Yeni eleştiriye biçim ve içerik tartışmasına götürür ve bu sorunsalın bazı aşamalardan geçmesine neden olur. Konuya, biçimsel açıdan bakılınca, duygusal yönden değil de yapısal yönden şiire yaklaşmak gerekliliği hissedilir. Çünkü bir dildeki şiiri anlayabilmek için o dili çok iyi özümsemek gerekir. Bu konuda anlamın önemini göz ardı edemeyiz. Yapısal değerler, eserin yapısından doğar.

“Şimdiye kadar, sanat eserinin özünü biçimde arayanlar, önemli olan söylenen değil, nasıl söylendiğidir’ kuralına gelip dayanmışlardır. Ama nasıl söylendiği bir üslup sorunu olarak kaldıkça ve anlamın rolünü açıklamadıkça biçim-içerik ikilisinden kurtulamaz.” (Moran 2002: 164).

Amerikan biçimcilerinden bazıları ise estetik ölçütlerin dışına çıkmayarak eserin büyüklüğünü değerlendirirken, eseri biçim sorunu çerçevesinde değerlendirir;

“Sanat eseri tabakalardan meydana gelir: Sesler, tümceler, bunların meydana getirdiği anlam birlikleri, eserin dünyası, yani olaylar, kişiler, olaylara bakış açısı gibi. Büyüklük dediğimiz şey aslında, özellikle fikir, kişiler, toplumsal ve ruhsal yaşantılar gibi malzemenin zenginliği, derinliği ve karmaşıklığıdır.” (Moran 2002: 169).

Bu karmaşıklık yazar tarafından fark edilip ortaya konulursa eserin büyüklüğü anlaşılır.

Rus biçimcileri ise sanat eserlerini ikiye bölen içerik-biçim ayrımına karşı çıkarlar; *“Ham bir muhteva ile onun üzerine geçirilmiş, tamamen harici bir şekil. Açık ki bir sanat eserinin estetik etkisi çoğu zaman onun muhtevası denen şeyde bulunmaz”* (Wellek-Warren 2005: 116) düşüncesini savunurlar. Ayrıca yeni eleştirmenler gibi biçimciler de edebiyat tarihi ve edebî eleştirinin karıştırılmasına, izlenimciliğe karşıdır ancak biçimcilerin ses çalışmaları daha yoğundur.

Yeni eleştirmenlerin, Rus biçimcilerinden ayrılan yönü, yeni eleştirmenlerin biçim-içerik ayrımını değil, sentezini savunmalarıdır; *“Başarılı sanat yapıtında malzemeler biçime bütünüyle sindirilmiştir.”*

(Wellek-Warren 2005: 333-335). Aynı şekilde Eliot da şiirde öz-biçim ayrımını kabul etmeyerek, özün biçimden biçimin de özden doğduğu görüşünü taşır. Cöntürk, yeni eleştirinin bu düşüncesine öncülük eder;

“Gerek öz, gerekse biçim kendilerine hayrı olmayan unsurlardır. Öz biçimin, biçim özün hizmetinde olduğu müddetçe hayırlı olurlar. Bir özcü biçime bir biçimci öze önem verdiği oranda ereğine yaklaşmış olur” (Cöntürk 2006: 125).

Eser kendi içinde bir bütündür, ancak yapısal olarak birbirinden farklı küçük parçalar birleşerek bütünü oluşturur. Cöntürk, eseri etkileyen dış unsurları değil, eleştiride, edebî eseri merkeze alıp, çözümlenmekten yanadır. Eleştirinin teorik temellerini oluştururken, onun edebî bir dil değil de, edebî dil üzerine kurulmuş bir üst dil olduğunu açıklar. Metnin anlamının kendi içinde belirlediğini söylerken bu anlamın toplumsal, siyasal, ideolojik içeriği konusunda hiçbir şey söylemez.

Hüseyin Cöntürk’ün amacı ölçüyü bulmaktır; *“Her usul yalnız kendisini ilgilendiren özellikler üzerinde durur. Bu özelliklerin yapıta bulunup bulunmadığını çıkartmaya yarayacak aletleri, bu arada terimleri hazırlamak onun ilk işidir”* (Cöntürk 2006: 20). Ölçü burada kullanılan aletler yerine geçse de Cöntürk, ölçünün karşılığını, eleştirmenin değerlendirme kısmında, standart olarak ele alır ve eleştirmenin yapıta bulunmasını istediği özelliklerin tümüne verilen ad olduğunu netleştirir. Eğer eleştirilen metin şiir değil de nesir ise, *“olay dizisi, kişileştirme, üslup ve bakış açısı üzerinde”* (Uslu 1993: 48) durulacaktır.

Sonuç olarak, Cöntürk bir eleştirmenin belli ölçüler sistemine sahip olması gerektiğini savunur. İyi bir eleştirmen yapıtın özelliklerini ortaya koyduktan sonra kendi değer ölçülerini de belirtmelidir. Bunun yanında eleştirmenin çağdaş duyarlılığı sezmesi, duyması ve kavraması önemli özelliklerdir.

D- “Yeni Eleştiri”de Edebiyat Eserinin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Edebiyat eseri, kendi bünyesindeki malzemeler kullanılarak meydana getirilir. Bilimden ya da felsefeden her ne kadar faydalanılsa da kendine özgü bir mantıkla bütüne ulaştırılır.

Wellek, Warren; edebiyat kuramı, edebiyat eleştirisi ve edebiyat tarihinin birbirinden ayrılması gerektiğini söyler. Geleneksel yöntemlerle hesaplaşmak adına edebiyat incelemesini ikiye ayırırlar.

“Dışsal yaklaşım ve içsel yaklaşım. Geleneksel eleştirmenin edebiyat incelemesine dışsal yaklaşımları şunlardır: Biyografik verilerle ilgilenme, psikolojiden faydalanma edebiyatın toplumla ilişkisini metne yansıtma, edebiyat eserinde fikir ve öteki sanatlarla

edebiyatın ilişkisini göz önünde bulundurma” (Ünal 2010: 283-293).

Geleneksel incelemeye göre, yapılan eleştiri sosyoloji, tarih ya da psikoloji gibi bilimlere yaslanarak sanatsal ve edebî yönden yoksun bir üretilerdir. Yeni eleştirmenlere göre, biyografi, yazarı anlamak bakımından önemli olsa da eleştirel açıdan çok önem taşımamalıdır.

“Psikolojik bilgiler de tıpkı diğer bilgiler gibi-örneğin tarihi roman yazan biri için tarihi bir bilgi-sanat eseri açısından malzemedir. Eserin oluşuna tutarlılık ve karmaşıklığı artırma suretiyle katkıda bulunduğu ölçüde değer taşır.” (Ünal 2010: 283-293).

Cöntürk, “bir edebiyat yapıtı, malzemesini sadece toplumbilimsel yasa ve doğrulardan seçmeye kalkarsa o edebiyat yapıtı uyruk değiştirmiş olur (Cöntürk 2006: 28) düşüncesiyle bu konuda Fethi Naci’yi şöyle eleştirir: “Fethi Naci’nin edebiyat yapıtını bir çeşit toplumbilimsel yapıt uyruğuna geçirmesi, biçneyi ortadan kaldırması sonucunu getiriyor. Böyle bir durumda öz, bir toplumsal öğretiye, ideolojiye, biçne de üsluba müncecer olmuş oluyor” (Cöntürk 2006: 39) Cöntürk’e göre edebiyatın bu doğrulara uymasını beklemek, edebiyatın ortadan kalkmasıyla hemen hemen aynı düşünceyi taşımaktadır. Çünkü eleştirmenin düşüncesiyle metin, dış ölçülere dayanmadan kendi içinde bir üst dil oluşturarak ortaya konulmaktadır.

E- “Yeni Eleştiri”de Yazarın Biyografisi ve Dünya Görüşü

Yeni eleştirinin amacı, eseri yazarın amacıyla, biyografisiyle ölçmemek ve değerlendirmemektir.

“Sanat eseri yaratıcısının amaçlarından ve kişisel yaşamından ve çevresinden ayırır, bağımsızdır. Bu bakımdan eleştiri, eseri tamamıyla bağımsız olarak düşünüp değerlendirilmelidir. Salt edebî değerlere dayanması gereken eleştiri, başka bilimlerin yöntemlerine bütün bütün sırt çevirmelidir. Aslında, eleştiri şiir gibi, resim gibi bir yaratıcı sanattır. Edebî dil (özellikle şiir dili) dilin başka amaçlarla kullanılışından apayrıdır, özeldir, kendine özgüdür.” (Halman 1963: 672-676).

Yeni eleştirmenler, ‘şiirin-genelde edebî eserin- kendine özgü var olma gerekçeleri vardır’ düşüncesinde oldukları için, felsefenin ve diğer düşünsel malzemenin eserin yerini alacak denli yoğunlaştırılmasına ve bunun eleştirel ölçü olmasına karşıdırlar” (Ünal 2010: 283-293).

Yazarın kafasındaki anlamı bilmemiz imkânsızdır. Ayrıca, yazarın amacını bilmenin eleştirmene bir getirisi yoktur. Çünkü yeni eleştiri, sanat eserini dünya görüşüyle değerlendirmez. Toplum, düşünce, mesaj gibi

olguları yalnızca eserin kullandığı malzeme olarak ele alır. Eleştirmeni de, Hüseyin Cöntürk'ü de

“Edip Cansever’in sosyalist olup olmadığı, hiç ilgilendirmiyordu. Söyleyeceği sözü nasıl söylemiş? Ne gibi araçlara başvurmuş? Metaforlarının, imgelerinin bir iç mantığı ve tutarlılığı var mı? Söylemek istediğini eserde bir ‘organik birlik’ yaratarak, yeterince söyleyebiliyor mu?” (Belge 2003: 1)

şeklindeki soruların cevaplarına odaklanması beklenen eleştirmen, yapıtın özelliklerini belirledikten sonra bunlarla ilgili kendi ölçütlerini ortaya koymalıdır.

F-“Yeni Eleştiri”de Öznellik ve Nesnellik

Sanat eserinin eleştirisinde nesnel ya da öznel olma ikilemi ile karşılaşan eleştirmen öncelikle tanımları netleştirmelidir. Eliot nesnellüğün sınırlarını çizerken çözüm yolu da üretir.

“Şiirde bulunan duygunun şahsi olmaması, estetik veya objektif duyguya dönüştürülmesi şarttır. Duygunun objektif veya evrensel olabilmesi ise şairin kendi şahsiyetinden kaçabilmesi ve dilmağın bütün bir medeniyetin değerlerini ifade eden kolektif bir şuura, yani geleneğe teslim etmesi ile mümkündür.” (Kantarcıoğlu 2007)

der.

“Yeni Eleştiri”deki nesnellik

“...içeriği belirsiz bir tarafsızlık, anlatımdan önce ve öte, eserin yaratıcısı özneyi gözetin biyografik ve psikanalitik eleştirel anlayış ya da öznenin ideolojisini ve niyetini gözetin toplumsal gerçekçi anlayış değil; nesneyi (yaratılan eseri) inceleme uğraşısı olarak seçen bir anlayış” (Ünal 2010: 283-293) tır.

Cöntürk eleştirisi iki aşamadan oluşur. Eserin özelliklerini belirlediği birinci kısım tamamen nesnel olabilirken, değerlendirmelerin yer aldığı ikinci kısım beğeni düzeyinde farklılık oluşturduğu için nesnellikten az da olsa uzaklaşır. Nesnel eleştirinin olamayacağını, beğenin kişiden kişiye değiştiğini savunan Cöntürk, öznel eleştiriye karşı beğenideki göreliliği kabul eder.

Cöntürk, “...yapıtın niteliklerini ortaya koyduktan başka, bu niteliklerden hangilerini iyi, hangilerini kötü bulduğumuzu da açıklamaya, yani değer ölçülerimizi de belirtmeye çalışmalyız.” (Cöntürk 2006: 36, 66) derken eleştirmenin amacının özneliği tamamen ortadan kaldırmak olmadığını da vurgular. Bilimleri kullanmanın yapıtın her türlü açıklaması-

nın bilimle yapılabileceği anlamına gelmediği gibi, kişilik etkilerini, özneliği en aza indirmeyi amaç tutmak üzere her türlü bilimsel kolaylıktan yararlanmak anlamına geldiğini de yine aynı eserinde açıklar.

Sonuç olarak, burada açıklanan anlam nesneliliğin “tarafsızlık” anlamı değildir. Çünkü eleştirmen incelemek için eser seçerken bile taraf olur. Bu yönüyle tamamen nesnel bir eleştiri yoktur.

G- “Yeni Eleştiri”de Sanat Eserlerinin Dönemlerle Sınırlandırılması

Yeni eleştiride üslup bakımından sanat eserlerini, kendi şahsi özelliklerini geri plana bırakacak ölçüde, devirlere ayırmak doğru değildir. “*Sanat tarihinde Klasik, Gotik, Yenidendoğuş, Barok gibi büyük ölçüde benimsenen bir biçimler dizisinin*” (Wellek-Warren 2005: 248) saptanıp edebiyata aktarılması, evrimlerin iç içe geçmesiyle mümkün olacağından aslında hatalıdır. İngiliz Richards da, Brooks ve Warren de, şiirle ilgili kesin yargılara ulaşmadan önce şairin dönem ya da okula bağlı sınıflandırmaya gitmezler çünkü genel yargılarla metin üzerinde bir sonuca ulaşmak zordur.

Sanat eserinin doğduğu dönem, şartlar ya da kaynaklar eser için bir çözümleme unsuru sayılmamaktadır. Eliot da şiirin doğmasına sebep olan kaynakların, şiirin daha kolay anlaşılmasını sağlamayacağını belirtir. Hatta eleştirmen ile şiir arasındaki bağları tamamen koparabileceğini vurgular. Çünkü izlenen bu yol şiirin tek bir doğru yorumu olduğu ve yapılan yorumun şairin ifade etmeye çalıştığı şey olduğu gibi yanlışlara götürebilir: “*Edebiyat eleştirisinin görevi, edebiyatı anlama ve onun zevkine varmayı teşvik etmektir*” (Eliot 2007: 254-262).

“Çağının Eleştirisi” adlı eserinde şiir üzerine birçok eleştiri yazısı olan Cöntürk, eleştirilerinde ne Turgut Uyar’ı ne de Edip Cansever’i inceleyen onları herhangi bir topluluğa dâhil etmez. Şairlerin şiirlerini söz sanatları ve çeşitli teknikleri açısından değerlendirir. Örneğin, Turgut Uyar incelemesinde Cöntürk’ün değerlendirme modelini şu şekildedir;

“1. Uyar’ın yaşamında baskın olan ögeler mutsuz ögelerdir. Mutlu ögeler bol bol varsa da bunlar mutsuzlar tarafından gölge-lenmekte, abluka edilmektedir.

2. Uyar mutlulukları mutsuzlaştırmak çabasında olan bir şairdir.

3. Bu çabalarında başarılı olmayışı ya da başarılarının geçici oluşu dolayısıyla o eğreti bir şairdir.

4. O reel dünya ile teraziye vurulabilecek bir hayal dünyası yaratabilen bir şairdir.

5. Anlatırken “şaşırtmalı” ve “çoğaltılı” bir teknik kullanan bir şairidir.” (Cöntürk 2006: 204).

Eleştirmenin değerlendirmeleri objektif ve evrensel nitelik taşır. Şiirin kaynağına ve tarihi dönemlere dayanmaz. Edebî eseri anlamaya yönelik bir eleştiridir.

H- “Yeni Eleştiri”nin Çıkmazları

“Yeni Eleştiri”, eserlerin sanatsal yönünü vurgulamakta başarılı olsa da bazı açılardan eleştirilere maruz kalmıştır. Bunlar, yazınsal açıdan yapılan eleştiriler ve politik, ideolojik açıdan yapılan eleştirilerdir. “*Yazınsal açıdan yapılan eleştirilerden biri, Yeni Eleştiri’nin edebiyat eserini tarihten ve toplumsal çevreden kopararak ele almak istemesinden kaynaklanır.*” (Moran 2002: 213) Tarihe, insana ve topluma eğilmek bazen bir metnin anlaşılması için temel unsur olabilmektedir. Eagleton’a göre de,

“Yeni Eleştiri edebiyat hakkındaki büyük insan kuramından küstahça kopmuştur. Şiir, zamansal süreç olmaktan ziyade uzamsal figür haline getirildiği için, bir nevi fetişleştirilmiştir. Yeni Eleştiri, safkan bir biçimcilikten onu bir çeşit ampirizmle (şiirin söyleminin kendi içinde bir şekilde gerçekliği de ‘içeriği’ inancı) yoğurarak kaçınabilmiştir.” (Eagleton 1996: 72).

Diğer bir eleştiri ise, eserin anlamının tek ve okurdan bağımsız olduğu düşüncesindedir. Okur merkezli kuramlar için bu görüş tamamen yanlıştır. Çünkü yeni eleştirinin iddia ettiği gibi, tarafsız, masum, ideolojisiz okur diye bir kitle yoktur. Yeni eleştiri, okurun belli bir davranışa yönlendirilmesine karşı çıkarak, çeşitli sanatsal özelliklerin önemini vurgulaması, “kapitalist burjuva” toplumundaki tutuculuğun bir çeşit yansıması olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, İngiliz ve Amerikan şiiri, eleştirisi ve yorumları arasında sistemli bir çalışma tekniği oluşturan Cöntürk’ün eleştiri anlayışı bilimsel temellere dayanmaktadır. 1960 kuşağının yetişmesinde büyük katkıları olan eleştirmen, yeni eleştirinin özelliklerini ortaya koyarken Ataç’tan bu yana Türk edebiyatındaki eleştiri yöntemlerini yargılar, olumsuzluklarını açıklar. Değerlendirmeleriyle yeni eleştirinin edebiyatımızda usta bir öğreticisi ve uygulayıcısı haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

AKSOY, Nazan (1996), “Yeni Eleştiri”, *Eleştiri ve Eleştiri Kuramları Üzerine Söylemler* (hzl. Mehmet Rifat), Düzlem Yayınları, İstanbul.

BELGE, Murat (2003), “Hüseyin Cöntürk Dolayısıyla”, *Radikal* gazetesi (05.08.2003), s.1

- BİLGİ, Alaattin (2003), “Tanıdığım Cöntürk”, *Edebiyat ve Eleştiri*, Ekim-2003
- CÖNTÜRK, Hüseyin (2005), *Çağının Eleştirisi, Birinci Kitap*, Y.K.Y. , İstanbul.
- CÖNTÜRK, Hüseyin (2006), *Çağının Eleştirisi, İkinci Kitap*, Y.K.Y. , İstanbul.
- EAGLETON, Terry (1996), *Edebiyat Kuramı* (çev. Esen Tarım), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- ELİOT, T. S. (2007), “Eleştirinin Sınırları”, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Paradigma Yay., İstanbul, s. 254-262.
- GÖKTÜRK, Akşit (1963), “İngiliz Eleştirisine Bir Bakış” *Türk Dili*, Eleştiri Özel Sayısı, S. 142, Ankara, s. 639-643.
- HALMAN Talat Sait (1963), “Çağdaş Amerikan Eleştirisi”, *Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı*, S. 142, Ankara, s. 672-676.
- İNAM, Ahmet (2003), Hüseyin Cöntürk ve Eleştirmenin Dört Özelliği, 15 Aralık 2003, Bilkent Üni. Anma Toplantısı.
- KANTARCIOĞLU, Sevim (2007), “T.S.Eliot’un Edebiyat Teorisi” (Önsöz), *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, Paradigma Yay., İstanbul.
- MORAN, Berna (2002), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yay., İstanbul.
- USLU, Didem (1993), “Yeni Eleştiri” ve “Chicago Okulu”, *Kıyaslamalı Bir Edebiyat Eleştirisi*, Karşı Yayınları., İstanbul.
- ÜNAL, Hayriye (2010) “Yeni Eleştiri”, *Hece Eleştiri Özel Sayısı*, S. 77-78-79, s. 283-293.
- WELLEK, R-WARREN A. (2005), *Edebiyat Teorisi*, (çev. Ö. F. Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir.